

Лілія Вікторівна Компанієць

доктор філософських наук,
доцент, професор кафедри теорії культури та філософії науки
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8516-890X>

**МЕТАМОРФОЗИ ІДЕЇ РЕІНКАРНАЦІЇ: ТЕОСОФСЬКІ ПАРАДИГМИ ТА
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНОСТІ**

Стаття присвячена дослідженню трансформацій ідеї реінкарнації та її антропологічного значення в контексті теософсько-філософської спадщини Олени Блаватської й сучасного гуманітарного знання XX–XXI ст. Ідея перевтілення інтерпретується: як універсальний закон духовної еволюції, виходить за межі релігійно-містичного вчення та набуває статусу інтегративного принципу, який поєднує філософію, науку й культуру; не як віра, а як метафізичний закон Всесвіту, тісно пов'язаний із поняттями карми, космічного порядку та безперервного розвитку свідомості.

В ході дослідження встановлено, що завдяки спадщині Блаватської ідея перевтілення отримала широке поширення у світовій культурі XIX–XXI ст. Встановлено, що духовні ідеї універсального навантаження стали предметом досліджень у психології (архетипи К. Юнга, терапевтичні практики гіпнотичної регресії), антропології (цикл життя і культури, універсальні міфологеми), культурології (символіка безсмертя й циклічності), а також у медичних і психотерапевтичних практиках (подолання страху смерті, інтеграція травматичного досвіду та ін.).

В статті розширюється коло тлумачень ідеї вічного життя (через ідею перевтілення). Відстежено її трансформації у сучасному світі: від філософських та релігійних дискусій до включення у масову культуру, літературу й мистецтво. Показано, що даний концепт виконує терапевтичну та світоглядну функцію, адже сприяє формуванню сенсожиттєвих світоглядних орієнтирів, подоланню екзистенційних станів сучасної людини, сприяє пошуку духовної єдності у глобалізованому суспільстві.

В статті обґрунтовується ідея, що філософська спадщина О. Блаватської відкриває можливості для формування нового універсального гуманістичного мислення, яке інтегрує східні та західні традиції, долає стереотипи, конфлікти міжконфесійного та міжкультурного рівня, прокладає шляхи до формування єдиної духовної парадигми майбутнього.

Ключові слова: **реінкарнація, теософія, Олена Блаватська, духовна еволюція, антропологія, гуманітарне знання, безсмертя, світогляд.**

Як цитувати: Компанієць, Л., (2025). Метаморфози ідеї реінкарнації: теософські парадигми та інтерпретації сучасності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», (72), 22-27.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-72-03>

In cites: Kompaniets, L., (2025). Metamorphoses of the idea of reincarnation: theosophical paradigms and contemporary interpretations. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Theory of Culture and Philosophy of Science, (72), 22-27.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-72-03> [In Ukrainian]

Актуальність. Сучасна епоха є епоєю кризових явищ. Ми живемо в епоху глибинних цивілізаційних трансформацій, де глобальні загрози — війни, екологічні катастрофи, моральна деградація, міжетнічна та міжконфесійна напруга — змушують людство переосмислювати свої ціннісні й духовні основи. Людина XXI століття все частіше перебуває у стані екзистенційної дезорієнтації: вона втрачає віру в традиційні ідеології, але водночас шукає альтернативні, більш універсальні джерела духовного сенсу. Так, представники наукових спільнот XX–XXI ст. стверджують, що релігійні ідеології дедалі втрачають свій вплив на раціональну свідомість представників повсякденної, елітарної культури Заходу. Соціологи констатують, людина

сьогодення звертається все частіше до розширених інтелектуальних світоглядів (теософів, або вчених), які здатні розумно відповісти на засадничі аксіологічні питання світоглядного рівня: Який сенс та мета мого життя? Чи є вічне життя? Таємниці Всесвіту? Які шляхи порятунку? В чому божественна справедливість? Які причини людських страждань? та ін..

Окреслене коло «вічних» питань, які бентежать людину сьогодення, викликає потребу в глибшому переосмисленні засадничих тем та ідей сенсожиттєвого навантаження, необхідність повернення інтелектуальних спільнот до універсальних ідей, що поєднують релігію, філософію, науку і культуру, у перспективі, людську свідомість майбутніх поколінь. У цьому сенсі одна з ключових тем - це ідея перевтілення душ, яка має величезний потенціал для переосмислення духовного буття людини. Вона долає стереотипи, притаманні західній культурі, і сприяє єднанню східних і західних світоглядних систем. Вона є не просто частина релігійного минулого, а потужний смислотворчий механізм, що може спрямувати людство на шлях духовної еволюції. Її переусвідомлення, а саме реконструкція західноєвропейської гілки її історичного буття долає світоглядні перекося між західним та східним світосприйняттям, світорозумінням, невілює її негативацію з боку певних релігійних спільнот, долає ідеологічні кордони, виводить людство на шлях світоглядного єднання.

Особливої значущості аналіз концепції перевтілення душ набуває у контексті філософської спадщини Олени Блаватської — теософа і культурного мислителя світового рівня, чий вплив вийшов далеко за межі суто езотеричних або релігійних кіл. Її теософські ідеї поєднують філософські, релігійні та наукові світогляди, стають важливим джерелом для формування нової універсальної картини світу. Інтелектуальна спадщина теософа відіграє ключову роль у подоланні сучасної духовної та світоглядної кризи. Значимість теософського вчення О.Блаватської міститься саме в тому, що воно заповнює духовні потреби людини сьогодення, вибудовує сенсожиттєві орієнтири, не позбавляє, а дає надію на майбутнє, допомагає подолати трагічність, тлінність земного буття, пропонує багатоманітні відповіді на духовні виклики епох.

Олена Блаватська була першою мислителькою, яка об'єднала в єдину систему індуські, буддистські, грецькі, християнські та езотеричні традиції, вписавши ідею перевтілення у широкий метафізичний контекст. Вона трактувала реінкарнацію як універсальний закон духовної еволюції, де душа — це динамічна, безсмертна сутність, що знову і знову народжується у світі матерії з метою накопичення досвіду, вдосконалення і повернення до свого джерела — Абсолюту. У текстах О. Блаватської реінкарнація постає не як віра, а як метафізичний закон природи, пов'язаний із кармою, енергією, свідомістю та космічним порядком.

У всесвітньо відомій праці «Таємна Доктрина» О. Блаватська писала, що людина — це божественна сутність, яка проходить через вічне коло навчання, самовдосконалення, розвиток [1]. Теософ вперше інтегрувала ідею перевтілення у філософсько-наукову систему, доступну західному світові. Вона не лише популяризувала східні вчення, але й заклала основи нового світогляду майбутніх поколінь.

Ідеї та думки О.Блаватської випередили і не тільки свій час. Її філософська система подолала звужений погляд на духовні вчення людства, які не обмежуються виключно релігіями, що культивуються на «поверхні» екзотеричних («зовнішніх», масових) культур. Езотеричні вчення історії набагато ширші, інтелектуально навантажені, руйнують кордони конфліктності, закритості. В них завжди є що висвічувати, перевідкривати, якщо слідувати базовому принципу теософів, філософів всіх часів: «стремління до істини»! А також теософському гаслу, яке стало універсальним критерієм діалогу між цивілізаціями: «Немає жодної релігії вищої за істину»!

Ідея реінкарнації досягла своєрідної кульмінації в теософській думці О. Блаватської, яка не тільки вперше ввела (культивувала) концепт реінкарнації в Західну релігійну культуру, а й здійснила її апологію.

Вплив її інтелектуальної спадщини відчувається і до тепер. Завдячуючи діяльності Олени Петрівни (її послідовників) у XX–XXI ст. спостерігається суттєвий зсув світоглядних акцентів від традиційних релігійних доктрин до філософських і езотеричних вчень. Тема перевтілення стала атрибутом релігійної і світської свідомості Заходу, Європи. Це засвідчують соціологічні дослідження (П. Геллапа), які зафіксували факт її поширення в сучасному світі. Соціологи стверджують, що з кожним роком зростає кількість її прихильників у Європі, Америці. На сьогодні вона має соціокультурне вкорінення (біля 60 %

американців, 25 % європейців, католиків та протестантів приймають теорію реінкарнації) [2]. Кількість її adeptів перевищує половину світового населення. Це свідчить не лише про духовний пошук людини сьогодення, а й про зміни, які відбуваються у її мисленні, а саме не спинний світоглядний рух — від лінійного до циклічного, від догматичного до гнучкого світорозуміння та світосприйняття. Раціональна свідомість знаходиться у стані пошуку такої моделі життя (світоглядної картини), яка дає надію і пояснення стражданню, а не їх посилює, замикається на одній «спробі» буття.

Ідея перевтілення увійшла в інтелектуальну свідомість видатних представників науки, мистецтва, літератури ХХ ст.. Так, нобелівський лауреат з літератури Вільям Батлер Йїтс зазначав, що смерть приходить як ключ до наступного життя, а наші минулі життя переслідують нас у спогадах [2].

Терапевтичну функцію ідеї вічного життя активно використовують лікарі, представники експериментальної психології, психіатри, фізіологи та біологи в своїй професійній діяльності. Дослідники відзначають, що первісний інтерес до ідеї перевтілення був викликаний зростанням занепокоєння західних культур феноменом смерті, а також необхідністю у зв'язку з цим культивування нових методів терапії (заснованих на досвіді минулих життів) [3-7]. Еріх Фромм підкреслював, що на науковому симпозіумі фахівцями було встановлено: причина всіх розладів сучасної людини – це страх смерті. На ґрунті усвідомлення кінцівки життя виникає більшість проблем у пацієнтів психіатрів. Отже, дослідницькі спільноти своїм шляхом підійшли впритул до необхідності культивування віри у вічне життя, усвідомлення її як світоглядної складової, спрямованої на вироблення розуміння безсмертного початку людиною в собі. Дослідники акцентують увагу на тому, що усвідомлення себе «іскрою божественного Вогню» (як писала О. Блаватська), дає надію на вічне життя, вказує на тимчасовість і мінливість страждань, сприяє соціалізації, адаптації людини до реалій сьогодення, виконує терапевтичні функції культури. В сучасному світі саме психіатри та лікарі підкреслюють терапевтичну значущість віри у майбутнє життя, яку вони спостерігають та культивують у своїй діяльності.

Стівен Роузен (США) трактував ідею перевтілення як архетип циклічності в психології Юнга — фундаментальний символ, що формує уявлення людини про смерть, відродження, особистісне зростання. Він писав, що цей догмат поставив Г. Форда в ряд з обраними американцями ХVIII-ХХ століть, такими як Томас Едісон, Бенджамін Франклін, Том Паїн, Генрі Девід Торо та Уолт Вітмен. Всі вони вважали, що душа є потік енергії, яка вдихає життя в тіло, а після смерті переходить в інше [8].

Поступово ідея перевтілення лаконічно увійшла у світогляд представників енергетичних теорій ХХ ст. Нікола Тесла розглядав свідомість як форму енергії, яка не зникає, а трансформується. В.Вернадський через концепт ноосфери показав, що духовні енергії формують оболонку планети. Олександр Чижевський довів, що біологічні, духовні, соціальні ритми та події залежать від космічних циклів. Це перегукується з кармічною динамікою перевтілень.

Таким чином, ідея перевтілення органічно вписалась в енергетичну парадигму науки, філософію еволюції свідомості і космічне бачення буття. Реінкарнація постає як універсальний принцип збереження і трансформації духовної енергії, що перегукується із законом збереження енергії в фізиці.

Отже, ми бачимо, що ідея, яку вивела на поверхню буття світової культури О. Блаватська сяє з новою силою і величчю в світогляді різних представників науки, культури. Вона представила світу еволюціоністську модель вчення про реінкарнацію як форму самопорятунку світу крізь призму ідеї розвитку людського «Я», через нескінченну кількість перероджень у різні тіла [9-12].

Принцип реінкарнації стає засобом вибудовування «мостів» і ведення діалогу між науковим, філософським та релігійним світоглядом. Ідея реінкарнації інтегрувалась в психотерапію, освіту, масову культуру. Вона стала об'єднуючим ланцюгом релігійних, наукових, філософських, езотеричних систем.

Філософи різних часів вважали перевтілення механізмом божественної справедливості й духовного очищення. Ідея перевтілення була витіснена з офіційної християнської догматики лише у VI ст., на V Всесвітньому Соборі, але зберігалась у містичних поглядах народнодої культури епохи Середніх віків, апокрифічних текстах, філософських системах, езотеричних традиціях наступних епох [13-20].

В езотеричній системі Піфагора ідея реінкарнації була представлена в розширених

перспективах, сенсах. Душа усвідомлювалась містиком як духовна, безсмертна монада, яка коловертається у всіх світах та системах.

Платон, Плотін обґрунтовували безсмертя душі та її багаторазові втілення. Ориген вважав, що душа існує до народження і може повертатися у різні тіла. Я. Бьоме, Е. Сведенборг — сформулювали християнсько-теософські доктрини, в межах яких перевтілення розглядалася як форма духовного вдосконалення [13-20].

Ідея реінкарнації, осмислена через спадщину Олени Блаватської інтерпретується як стан буття, універсальний духовний код, що дає можливість: з'єднати духовне і раціональне, об'єднати культури і традиції, відкрити нову епоху усвідомленого буття, сформувати нову духовну парадигму, що відповідає викликам і запитам нової гуманістичної цивілізації. Олена Блаватська вважала, що перевтілення – це родючий ґрунт для усунення аморальності, злочинів, будь-якої агресії, – це закон, який відвертає людей від зла! В такий спосіб ми маємо справу з універсальним світоглядним кодом людства, який допомагає знайти світоглядний сенс та орієнтири у хаосі сучасного світу [9-12].

Реінкарнація стає ключовим концептом світорозуміння, розвинутою філософською системою світогляду, яка сприяє конструюванню та культивуванню сенсожиттєвих орієнтирів і цінностей, як шлях, що веде до загальнолюдської, релігійної, духовної еволюції, як універсалія, що прокладає духовні шляхи розквіту цивілізації, до толерантності і діалогу.

Ідеї вічного життя (перевтілення) під силу реанімувати духовні цінності культур, заповнити світоглядні лакуни сучасних спільнот, відродити духовні норми та ідеали, подолати міжконфесійні, міжетнічні конфлікти. Під цим кутом зору актуальним залишається вислів Сократа (проявлений устами Платона) про те, що сучасну культуру від краху та бездуховності врятують лише дві ідеї – це ідея вічного Всесвіту та перевтілення душ! Теософська думка вчить мисленню поза демаркаційних меж, а саме «бачити» сенс, ідею за різноманітними словоформами, концептами, які панують в просторі багаточисельних релігійних, духовних, світських (наукових) спільнот.

Розкриття універсальних ідей долає стереотипи культур, руйнує усталені ідеології, відкриває шлях до світоглядного партнерства та духовного єднання людства, а значить веде до здійснення мети теософів всіх часів.

Культурну спадщину Олени Блаватської можливо інтерпретувати не як частину історії, а активний ресурс майбутнього. Її ідеї відкривають шлях до формування нового гуманістичного мислення людини сьогодення, досягнення міжцивілізаційної згоди та вибудування універсальної духовної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Компанієць Л. (2014) Ідея реінкарнації в світовій культурі. Київ: НАН України імені Г.С. Сковороди, УАР. 312 с.
2. Blavatsky H. (1897) *The Secret Doctrine: The Synthesis of Science, Religion and Philosophy*. 3 vols. London: The Theosophical Publishing House. 816 p. Web site. URL: <https://www.gutenberg.org/files/56880/56880-pdf.pdf>
3. Stevenson I. The pioneer of reincarnation Research. Web site. URL: <http://www.doctorshangout.com/forum/topics/dr-ian-stevenson-the-pioneer>.
4. Stevenson I. (1983) American children who claim to remember previous lives. *Journal of Nervous and Mental Disease*. 17(1). P.742–748. <https://doi.org/10.1097/00005053-198312000-00006>.
5. Moraes L.J., Ávila-Pires E. V., Nolasco M S., Rocha T.S., Tucker J. B., Moreira-Almeida A. (2024) Children who claim previous life memories: A Case Report and Literature Review. *Explore..* Vol. 20(6). pp. 103063 <https://doi.org/10.1016/j.explore.2024.103063>.
6. Stevenson I. (1992) A new look at maternal impressions: An analysis of 50 published cases and reports of two recent examples lives. *Journal of Scientific Exploration*. 6(4). P. 353–373.
7. Taylor S A. (2024) *The Hidden Power of Your Past Lives: Revealing Your Encoded Consciousness*. Hay House Inc. 216 p.
8. Steven R. (2004) *Reincarnation Controversy: Uncovering the Truth in the World Religions*. New Age Books. 138 p.
9. Blavatsky H.P., Olcott H.S., Dostoyevsky F. (2023) *Theosophy. Classic Collection. The Complete Works of H. P. Blavatsky. Works of Henry S. Olcott. Illustrated: The Secret Doctrine, Isis Unveiled, The Voice .Theosophy?, The Grand Inquisitor and others* Andrii Ponomarenko. 6379 p.

10. Blavatsky H. (2022) *Key to Theosophy*. London: DigiCat. 327 p.
11. Blavatsky H.P. (2021) *Isis Unveiled*. Kyiv: Strelbytsky Multimedia Publishing. 3061 p.
12. Blavatsky H.P. (1892) *The Theosophical Glossary*. (Edited Dec 2019 & Nov 2022). CreateSpace. Independent Publishing Platform. 298 p. Web site. URL: <https://www.theosophy-ult.org.uk/wp-content/uploads/2014/05/HP-Blavatsky-Theosophical-Glossary.pdf>.
13. Addison J. (1932) *Life Beyond Death in the Beliefs of Mankind*. Boston: Houghton Mifflin Company. 309 p.
14. Albrecht M. (1982) *Reincarnation: A Christian Appraisal*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press. 126 p.
15. Albrecht M. (1987) *Reincarnation: A Christian Critique of a New Age Doctrine*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press. 139 p.
16. Algeo J. (1987) *Reincarnation Explored*. Wheaton, Illinois: Theosophical Pub. House. 151 p.
17. Alger W., Abbot E. (1968) *The Destiny of the Soul: A Critical History of the Doctrine of A Future Life*. 1878. 2 volumes. New York: Greenwood Press. 1008 p.
18. Almeder R. (1992) *Death and Personal Survival: The Evidence for Life After Death*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers. 304 p.
19. Anderson J. (1928) *The Evidence of Immortality*. Toronto: The Blavatsky Institute. 148 p.
20. Arundale F. (1890) *The Idea of Rebirth: Including a Translation of an Essay on Reincarnation by Karl Heckel*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner, & Co. 156 p. Web site. URL: <http://www.ebookoninternet.com/749610/idea-rebirth-including-translation-essay-reincarnation-karl-heckel-1890-francesca-arundale.html>

Стаття надійшла до редакції 03.07.2025
Стаття рекомендована до друку 13.10.2025

Переглянуто 05.09.2025
Опубліковано 30.12.2025

Liliia V. Kompaniets, DSc. In Philosophy, Associate Professor, Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8516-890X>

METAMORPHOSES OF THE IDEA OF REINCARNATION: THEOSOPHICAL PARADIGMS AND CONTEMPORARY INTERPRETATIONS

This article explores the transformations of the idea of reincarnation and its anthropological significance in the context of Helena Blavatsky's theosophical-philosophical legacy and contemporary humanities of the 20th–21st centuries. Reincarnation is examined as a universal law of spiritual evolution that transcends the boundaries of religious-mystical doctrine and assumes the status of an integrative principle uniting philosophy, science, and culture. It is interpreted not as a matter of belief, but as a metaphysical law of the universe, intrinsically linked to the concepts of karma, cosmic order, and the continuous development of consciousness.

The study demonstrates that, through Blavatsky's legacy, the idea of reincarnation gained wide currency in global culture from the 19th century to the present. It further reveals how spiritual concepts of universal scope have informed research in psychology (C. G. Jung's archetypes, therapeutic practices of hypnotic regression), anthropology (life and cultural cycles, universal mythologemes), cultural studies (the symbolism of immortality and cyclicity), as well as medical and psychotherapeutic practices (overcoming the fear of death, integrating traumatic experience, etc.).

The article broadens the interpretive framework of eternal life through the concept of reincarnation, tracing its transformations in the modern era: from philosophical and religious debates to its incorporation into mass culture, literature, and art. It argues that this concept fulfills both therapeutic and worldview functions, fostering meaningful life orientations, aiding in the resolution of existential crises, and facilitating the search for spiritual unity within a globalized society.

Ultimately, the article substantiates the claim that Blavatsky's philosophical heritage opens the way for a new universal humanistic mode of thinking that integrates Eastern and Western traditions, transcends stereotypes and interfaith as well as intercultural conflicts, and lays the foundation for the emergence of a unified spiritual paradigm of the future.

Keywords: reincarnation, theosophy, Helena Blavatsky, spiritual evolution, anthropology, humanities, immortality, worldview.

REFERENCES

1. Kompaniets, L. (2014). *The Idea of Reincarnation in World Culture*. Kyiv: H. S. Skovoroda

Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine; Ukrainian Association of Religious Studies. 312 pp. (in Ukrainian)

2. Blavatsky H. (1897) *The Secret Doctrine: The Synthesis of Science, Religion and Philosophy*. 3 vols. London: The Theosophical Publishing House. 816 p. Web site. URL: <https://www.gutenberg.org/files/56880/56880-pdf.pdf>
3. Stevenson I. The pioneer of reincarnation Research. Web site. URL: <http://www.doctorshangout.com/forum/topics/dr-ian-stevenson-the-pioneer>.
4. Stevenson I. (1983) American children who claim to remember previous lives. *Journal of Nervous and Mental Disease*. 17(1). P.742–748. <https://doi.org/10.1097/00005053-198312000-00006>.
5. Moraes L.J., Ávila-Pires E. V., Nolasco M S., Rocha T.S., Tucker J. B., Moreira-Almeida A. (2024) Children who claim previous life memories: A Case Report and Literature Review. *Explore..* Vol. 20(6). pp. 103063 <https://doi.org/10.1016/j.explore.2024.103063>.
6. Stevenson I. (1992) A new look at maternal impressions: An analysis of 50 published cases and reports of two recent examples lives. *Journal of Scientific Exploration*. 6(4). P. 353–373.
7. Taylor S A. (2024) *The Hidden Power of Your Past Lives: Revealing Your Encoded Consciousness*. Hay House Inc. 216 p.
8. Steven R. (2004) *Reincarnation Controversy: Uncovering the Truth in the World Religions*. New Age Books. 138 p.
9. Blavatsky H.P., Olcott H.S., Dostoyevsky F. (2023) *Theosophy. Classic Collection. The Complete Works of H. P. Blavatsky. Works of Henry S. Olcott. Illustrated: The Secret Doctrine, Isis Unveiled, The Voice ... Theosophy?, The Grand Inquisitor and others* Andrii Ponomarenko. 6379 p.
10. Blavatsky H. (2022) *Key to Theosophy*. London: DigiCat. 327 p.
11. Blavatsky H.P. (2021) *Isis Unveiled*. Kyiv: Strelbytskyy Multimedia Publishing. 3061 p.
12. Blavatsky H.P. (1892) *The Theosophical Glossary*. (Edited Dec 2019 & Nov 2022). CreateSpace. Independent Publishing Platform. 298 p. Web site. URL: <https://www.theosophy-ult.org.uk/wp-content/uploads/2014/05/HP-Blavatsky-Theosophical-Glossary.pdf>.
13. Addison J. (1932) *Life Beyond Death in the Beliefs of Mankind*. Boston: Houghton Mifflin Company. 309 p.
14. Albrecht M. (1982) *Reincarnation: A Christian Appraisal*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press. 126 p.
15. Albrecht M. (1987) *Reincarnation: A Christian Critique of a New Age Doctrine*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press. 139 p.
16. Algeo J. (1987) *Reincarnation Explored*. Wheaton, Illinois: Theosophical Pub. House. 151 p.
17. Alger W., Abbot E. (1968) *The Destiny of the Soul: A Critical History of the Doctrine of A Future Life*. 1878. 2 volumes. New York: Greenwood Press. 1008 p.
18. Almeder R. (1992) *Death and Personal Survival: The Evidence for Life After Death*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers. 304 p.
19. Anderson J. (1928) *The Evidence of Immortality*. Toronto: The Blavatsky Institute. 148 p.
20. Arundale F. (1890) *The Idea of Rebirth: Including a Translation of an Essay on Reincarnation by Karl Heckel*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner, & Co. 156 p. Web site. URL: <http://www.ebookoninternet.com/749610/idea-rebirth-including-translation-essay-reincarnation-karl-heckel-1890-francesca-arundale.html>.

The article was received by the editors 03.07.2025
The article is recommended for printing 13.10.2025

The article was revised 05.09.2025
This article published 30.12.2025